

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

EXISTENCIALISMUS V DÍLE FJODORA MICHAJLOVIČE DOSTOJEVSKÉHO

Bakalářská práce

Autor: Nikola Nosková

Vedoucí práce: Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci *Existencialismus v díle Fjodora Michajloviče Dostojevského* vypracovala samostatně, pod odborným dohledem vedoucího bakalářské diplomové práce a všechny použité prameny řádně uvedla.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování:

Velmi bych chtěla poděkovat Mgr. Martinu Jabůrkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky při psaní bakalářské diplomové práce.

Anotace

Bakalářská práce Existencialismus v díle Fjodora Michajloviče Dostojevského se zabývá hledáním motivů v jeho dílech, které předcházejí existencialismu 20. století a můžeme je označit za existenciální. Hlavní myšlenkou práce je prověření hypotézy o označení Dostojevského jako existencialisty před existencialismem. Na pozadí vybraných děl, mezi něž patří Bratři Karamazovi, Zápisky z podzemí a Zločin a trest, jsou rozebrány některé z existenciálních kategorií.

Klíčová slova

existencialismus, F. M. Dostojevskij, hnus, T. G. Masaryk, mezní situace, podzemí, J.-P. Sartre, sebeprojekt člověka, smysl života, svobodná vůle

Abstract

My bachelor work Existentialism in the work of Fyodor Mikhailovich Dostoevsky's, deals with finding motives in his works that predate the 20th century existentialism and can be described as existential. The main idea of work is verification of the hypothesis of Dostoevsky's identification as an existentialist before existentialism. On the background of the selected works, including The Brothers Karamazov, Notes from Underground and Crime and Punishment, are analyzed some of the existential categories.

Keywords

existencialism, F. M. Dostoevsky, disgust, T. G. Masaryk, terminal situation, the underground J.-P. Sartre, selfproject of man, the meaning of life, free will

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Uvedení do problematiky existencialismu	9
1.1 Existencialismus	9
1.2 Hlavní témata existencialismu	10
1.3 Existenciální literatura	11
2. Klíčové momenty Dostojevského života, podněcující jeho myšlení a tvorbu	12
2.1 Blízko smrti	12
2.2 Mrtvý dům	13
2.4 Znovu na dno	14
2.5 Epileptické záchvaty	15
3. Existenciální motiv	16
3.1 Zápisky z podzemí (1864)	16
3.2 „Podzemí“	17
3.3 Kritika civilizace a křišťálový palác	18
3.4 Svobodná vůle	19
3.5 Sebeprojekt člověka	21
3.6 Hnus	22
3.7 Mezní situace	24
4. Percepce a interpretace Dostojevského	27
4.1 „nevolnost“ Sartra a „podzemí“ Dostojevského	28
4.2 Dostojevskij jako zdroj myšlenek Alberta Camuse	30
4.3 Mýtus o Sisyfovi	31
4.4 Odmítnutí sebevraždy	31
4.5 Dostojevskij a Masaryk	33
4.6 Nihilistický ateismus	35
4.7 Rozpor v názorech	36
Závěr	38
Použitá literatura	40

Úvod

Nezanechal nám žádnou teorii, žádný systém ani konkrétní plán či projekt. Stanovil však vůdčí princip a cíl, vytyčil společenský úkol a ideu (...).¹

Ve své práci budu prověřovat tvrzení, které označuje Dostojevského jako existencialistu předcházejícího existencialismus 20. století. První kapitola bakalářské práce nastíní úvod do existencialismu a uvede jeho základní problematiku. Druhá kapitola se zaměří na hledání momentů z Dostojevského života, které měly vliv na jeho pozdější smýšlení a tvorbu.

Třetí, stěžejní kapitola celé práce se zabývá existenciálním motivem jeho díla. V této části budou vysvětleny některé z existenciálních kategorií a budou dány do kontextu s pozdějším existencialismem 20. století, hlavně s dílem J.-P. Sartra. Prověří se zde hypotéza o jeho existencialismu před existencialismem. Tento předpoklad je zkoumán v dílech *Bratři Karamazovi* a *Zločin a trest*. Počátky existencialismu jsou hledány hlavně v *Zápisích z podzemí*, jež někteří považují za dílo nejfilosofičtější. Mezi tyto interprety patří česká filosofka a kmenioložka Jiřina Popelová nebo americký filosof německého původu Walter Kaufmann. Další z autorů, který si všímá Dostojevského vlivu na pozdější existencialismus, je český literární vědec a filosof Václav Černý.

Dostojevského myšlenky jsou průlomové, vytvořily živnou půdu pro další myslitele, kteří se jim nechali inspirovat. Filosoficky objevuje Dostojevského Nietzsche. Náhodně se s jeho dílem setkává v roce 1887 a píše v dopise příteli: „Znáte Dostojevského? Kromě Stendhala mne nikdo nezpůsobil takové překvapení a potěšení, je to psycholog, s nímž si rozumím.“² Setkání s jeho dílem považuje za nejkrásnější a nejpřínosnější náhody ve svém životě.

---

¹ LEONT'JEV, Konstantin Nikolajevič et al. *Velký inkvizitor: nad textem F. M. Dostojevského*. Velehrad: Refugium Velehrad- Roma, 2000, s. 59. (Pronesl významný ruský filosof V. I. Solovjov, v řeči pronesené na památku Dostojevského.)

² POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 233.

Michail Bulgakov prohlásil, "Rusové světovou filosofickou literaturu téměř ničím neobohatili. Nemáme-li originální odbornou literaturu v oblasti filosofie, pak máme tu nejfilosofičtější krásnou literaturu."³

Myšlenky Dostojevského, vyslovené prostřednictvím jeho literární hrdinů jsou vystaveny mnoha protichůdným interpretacím. Hlavní představitelé existencialismu 20. století, mezi něž patří Jean-Paul Sartre a Albert Camus, citují a čerpají myšlenky, z Dostojevského děl. Čtvrtá kapitola je věnována právě vlivu Dostojevského na francouzský ateistický existencialismus. V závěru této části nastíní bakalářská práce inspiraci pro T. G. Masaryka, který zpopularizoval Dostojevského českému čtenáři.

V závěru dojde ke shrnutí poznatků z jednotlivých kapitol a potvrzení hypotézy o označení Dostojevského jako pre-existencialisty⁴. Jeho existencialismus v některých ohledech právě předjímá existencialismus 20. století. Ústředním bodem Dostojevského úvah a myšlení je člověk, který je problémem hlavně sám sobě. Od něho se vše odvíjí, je mu hádankou. Lze ho rovněž považovat za antropocentristu a antropologa.⁵

---

³ LEONT'JEV, Konstantin Nikolajevič et al. *Velký inkvizitor: nad textem F. M. Dostojevského*. Velehrad: Refugium Velehrad- Roma, 2000, s. 240.

⁴ Termín pre-existencialista používá Václav Černý v *Prvním sešitě o existencialismu* pro označení Franze Kafky.

⁵ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 23.

1. Uvedení do problematiky existencialismu

1.1 Existencialismus

Existencialismus je jakýmsi „tónem“ výpovědi o lidských problémech o postavení člověka ve světě, o smyslu života, o svobodě člověka, o hodnotě jeho volby. Je to filosofie, jejíž motivy samy již svým charakterem ovládají od nepaměti literaturu i dramata a objevují se ve filosofické tradici od doby Sókratovy.⁶

Podle amerického filosofa Waltera Kaufmanna není existencialismus filosofií, ale označení pro několik velmi odlišných vzepření se tradiční filosofií.⁷ Existencialismus je považován spíše za filosofický proud než za vyhraněný filosofický směr či školu. Největšího rozmachu dosáhl v období od čtyřicátých do šedesátých let 20. století. Filosofie myslitelů hlásících se k tomuto proudu byla úzce spjata s prostředím a poválečnou situací v Evropě. „Existencialismu se rodil v krizi a z krize.“⁸ Zrcadlil v sobě pocity generace, která zažila hrůzy války. Vypovídal o postavení člověka ve světě, smyslu života a lidské svobodě.

Existencialismus se vyznačuje svým důrazem na individualitu člověka, staví ho do svého středu, stejně tak i Dostojevskij. Lidské pocity se nedají generalizovat na celou společnost. „Existencialismů je tolik, co existencialistů.“⁹ Myšlení existencialistů se opírá o vlastní prožívání. Výchozím bodem je subjektivita individua, od kterého se vše odvíjí. Existencialisté se podle J.-P. Sartra dělí na dvě skupiny. Křesťanští myslitelé, kam řadí Karla Jasperse (1883-1969) a Gabriela Marcela (1899-1973). Do druhé skupiny ateistických existencialistů patří Heidegger a francouzští existencialisté. Sem řadí sebe i Sartre.¹⁰

---

⁶ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean- Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 10.

⁷ KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975, s. 11.

⁸ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean- Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 12.

⁹ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 25.

¹⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 13.

1.2 Hlavní témata existencialismu

Názory existencialistů se různí, spojuje je ale několik výchozích otázek. Do těchto společných zájmů patří tázání se po lidské existenci, vrženosti do světa¹¹ nebo životním absurdnu. Řadí se sem i existenciální kategorie (hnus, nejistota, odcizení, strach ze smrti, úzkost či mezní situace.)¹²

Existencialisté se zabývají prožitkem životního absurdna. Člověk je zodpovědný za svůj osud a čin, utíká do svého autoprojektu.¹³ To souvisí s problematikou lidské vůle a svobody, kterou člověk má. Je zodpovědný za vše, co během života udělá. Utváří sám sebe, svými činy, názory, jednáním. Tahle odpovědnost v něm vzbuzuje pocit úzkosti a osamění. Existence se shoduje se svobodou, jsou to synonyma. Člověk je svobodný, protože existuje.¹⁴

Co je ale svoboda? Čím je člověku dána? „Člověk je svoboděn proto, že je zcela sám a celý ze sebe. Svoboda je skutečností mé samoty a jedinečnosti a je ustavičnou nicotou druhého. Jsme existenciálně svobodni vždy a ve všem. Jen jedinou svobodu nemáme: svobodu nebýt svobodni.“¹⁵

Autoři se ve svých dílech zaměřovali na problémy spojené s prožitkem životního absurdna, odpovědností člověka za svůj život a s pocitem existenciální úzkosti. Společnou jim byla již zmíněná otázka smyslu lidské existence. Pro Sartra jsou peklem, ti druzí. Svou osamocenost řešíme možností navázat kontakty s dalšími lidmi. Člověk je bytost osamocená.

Existencialismus by ztratil význam tehdy, kdyby byla všechna jeho témata vyřešena a uzavřena. To se ale nikdy nestane, protože témata, kterými se zabývá, jsou věčná a je otázkou, zda vůbec mají řešení. Otázky pokládané existencialisty, třeba tázání se po životě a smrti, vztahu k sobě samému, smyslu naší existence, svobody, odpovědnosti ad., se budou po další generace pod různými úhly pohledu a s novými

---

¹¹ Heideggerův termín, vržení člověka do světa a následná opuštěnost a ztracenost.

¹² Jaspersův termín pro situace, které člověka bytostně ohrožují (tragické osudové chvíle, bolest, smrt).

¹³ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 14.

¹⁴ Tamtéž, s. 26.

¹⁵ Tamtéž, s. 49.

možnými řešeními neustále objevovat. Všichni existenciální myslitelé revoltují proti přetechnizovanému a odbytostněnému světu.¹⁶

1.3 Existenciální literatura

Zvláštností existencialismu je, že je filozofií, jež se vyjadřuje stejnou mírou filozofickou úvahou jako výrazem beletristickým, že oblíbenou jeho expresí je filozofující beletrie.¹⁷

Hrdinové existencialistů jsou povětšinou lidmi zhnusenými, trápí se, jsou osamělí, nevědí si rady se svou existencí. Jsou zklamání a znuděni životem. Jiřina Popelová se domnívá, že právě Dostojevskij objevil člověka v novém aspektu. Odhalil niternosti lidské duše a lidského jednání. Společné, co spojuje jeho postavy je, že hledají smysl života, ať už sebeabsurdnějšími skutky. „Obnažený člověk není jen hnus, podlost, nízkost, bezuzdný chtíč, přizivnictví, sebepohrdání. Pod tímto je jeho lidskost. A toto lidské Dostojevskij vášnivě brání vášnivěji, rozporuplněji než kdokoliv z moderních filosofů člověka.“¹⁸

„Existencialismus je popisný, je deskripcí konkrétních iracionálních životních obsahů.“¹⁹ Existenciální literatura využívá při popisech vnitřních lidských prožitků deskriptivní analýzu. Duševní procesy jedince jsou tedy psychologicky popsány a rozebrány. U většiny děl se také objevuje důraz na vnitřní dialog postav. Pro tento druh literatury jsou typická krátká větná spojení, myšlenky přechází postupně v další, někdy se míchající dohromady. Nadměrné napětí, paradoxy či další nezvyklá spojení, jsou taktéž prvky patřící k existenciální stylistice. Existenciální literatura je zrcadlem trpících hrdinů. Existencialisté jsou často silně spjati s filozofující beletrií a romány. „Literatura existencialismu je z této stránky doslova beletrií profesorů filosofie.“²⁰

---

¹⁶ MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995, s. 86.

¹⁷ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 27.

¹⁸ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 223.

¹⁹ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 31.

²⁰ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 28.

2. Klíčové momenty Dostojevského života, podněcující jeho myšlení a tvorbu

Jeho složitý a bolestný život se mu stal paradoxně nejlepším zdrojem myšlenek, které rozvíjel ve svých dílech. Proto je znalost životopisu nezbytná i pro pochopení díla. V následující kapitole se proto krátce zmíním o klíčových okamžicích.

Život Fjodora Michajloviče Dostojevského byl od počátku provázen chudobou a stísněnými podmínkami. Narodil se roku 1821 v Moskvě. Na konci čtyřicátých let byl otec Dostojevského zavražděn nevolníky v Tulské gubernii. Potom co, se Dostojevskij dověděl o podivné smrti otce, poslal dopis bratrovi, ve kterém píše: „Člověk je hádanka! Zabývám se touto hádankou, neboť chci být člověkem.“²¹ Jeho literární činnost začala úspěšně, dílem *Chudí lidé, které vychází* roku 1845. Prvotní úspěch je vzápětí vystřídán neúspěchem.²² *Dvojník* je zkritizován a u čtenářů propadá.

2.1 Blízko smrti

V roce 1848 docházelo v Evropě k mnoha povstáním a revolucím. Hlavně mladí intelektuálové a vzdělanci chtěli sami rozhodovat o své budoucnosti. Revoluční vlna dorazila i do ruského Petrohradu. Hnutí v Rusku žádalo zrušení cenzury a tajné policie. Mladý Dostojevskij se stal účastníkem setkání „petraševců“²³. Na schůzkách tohoto seskupení se četly revoluční články a zakázané evropské knihy. Tato setkání byla sledována carskou policií. Mladý spisovatel nesouhlasil se všemi názory, které v kruhu petraševců panovaly. Například socialismus a hlásaný ateismus mu byl cizí. Prosazoval hlavně svobodu slova a jedince ve společnosti.

Na jaře roku 1849 byl společně s ostatními zatčen a odveden do Petropavlovské pevnosti, kde strávil osm měsíců ve vyšetřovací vazbě. V prosinci téhož roku přichází vyřknutí rozsudku nad účastníky, mezi něž patří i Dostojevskij. Odsouzení byli odvezeni na Semjonovskou pláň, kde jim byl přečten rozsudek. Trest smrti zastřelením. V třetí

---

²¹ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: Život a dílo*. Praha: Emporium, 2008, s. 5.

²² MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Život a dílo L. Tolstého a Dostojevského*. Díl I. Praha: B. Kočí, 1920, s. 104.

²³ Označení pro skupinu lidí scházející se v bytě krajního liberála a utopistického socialisty M. V. Petraševského.

trojici, která měla být popravena, stál i Dostojevskij. Odsouzenec obcházel kněz. Vše bylo připraveno k vykonání trestu. Ale na poslední chvíli přijel důstojník s milostí od cara.²⁴

Tresty smrti byly změněny na vězení a doživotní vypovězení na Sibiř. Později se o těchto momentech sám vyjádřil: „V očekávání smrti jsme prožili alespoň deset hrůzných, nezměrně strašných minut. V těch posledních okamžicích se někteří z nás instinktivně pohroužili do sebe a v jediném momentu vážili svůj ještě tak mladý život.“²⁵ Tato zkušenost se stala Dostojevskému mezním zážitkem, který ovlivnil jeho další život. Tímto zážitkem si rozšířil úhel pohledu na celý svět, pochopil a zažil něco, co ostatní nikdy nepochopí, když tyto okamžiky nezažili.²⁶

2.2 Mrtvý dům

Dostojevskij byl deportován na Sibiř, nejprve do Tobolska a poté do Omsku. Právě zde strávil čtyři roky života, které zvětšil v díle *Zápisky z mrtvého domu*. Drsné podmínky vězení, malé prostory, chlad a ponižování. Spisovatel poznal v „mrtvém domě“, jak tuto věznici pojmenoval, odvrácenou stránku života, lidskou bídu a utrpení. „Vládlo zde násilí a řev, hněv, při němž šlo mnohdy o zachování života.“²⁷

Dostojevskij se začal zabývat pozorováním lidského charakteru. Člověk ve vězení bojoval nejen o přežití, ale i o zachování své existence. Naprostá ztráta soukromí, okovy na nohou, špína, hnus, osamocení, krutost, nelidské podmínky, ponižování nebo zoufalství, znamenaly výčet nových skutečností a okolností, se kterými se musel mladý literát naučit žít. Svůj pobyt a pocity dokonale shrnul v dopise, který zaslal bratrovi.

Jsem téměř zoufalý. Těžko vylíčiti, co jsem vytrpěl. Ony čtyři roky pokládám za dobu, po kterou jsem byl za živa pohřben a zavřen v rakvi. Bylo to nevyličitelné

---

²⁴ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008, s. 16-17.

²⁵ Tamtéž, s. 17.

²⁶ MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Život a dílo L. Tolstého a Dostojevského*. Díl I. Praha: B. Kočí, 1920, s. 107.

²⁷ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008, s. 8.

utrpení, nekonečné, protože každá hodina, každá minuta tížila mne na duši jako kámen.²⁸

Právě touto zkušeností Dostojevskij pochopil, že zlo není jen abstraktní vlastností člověka, která je neustále zažehávána. „Krutost je vlastnost fatální, leží jako kalná usazenina na dně lidských povah. Bůh a ďábel dlí v srdci těsně vedle sebe.“²⁹

Nástupem cara Alexandra II. byly zrušeny trestanecké práce. Dostojevskij byl přidělen jako vojín do Semipalatinska.³⁰ Zde si také potkal svou první ženu Marii Dmitrijevnu. Na konci roku 1859 mu bylo povoleno vrátit se do Petrohradu. Po deseti letech vyhnanství se spisovatel vrací zpět. Spisovatel se musel znovu uvést. V roce 1861 vycházejí *Uražení a ponížení*, jejichž vydání velký úspěch nepřineslo. O větší publicitu se postaralo postupné vydávání *Zápisů z mrtvého domu*. Deníkově vyprávěné zážitky z pobytu ve vězení oslovily veřejnost.

2.4 Znovu na dno

V celém životě Dostojevského byly šťastné chvíle střídány nešťastnými. Během jednoho roku (1864) mu umírá manželka Marie Dmitrijevna i jeho milovaný bratr Michail, se kterým společně vydával literární časopis *Vremja*.³¹ Spisovatel zůstal zcela sám i s dluhy po bratrovi, které bylo třeba zaplatit. Z obavy před dalším vězením, utekl do ciziny. V nelehkých podmínkách a pod finančním tlakem píše své významné dílo *Zločin a trest* vydané v roce 1866.³² O rok později se podruhé oženil s o dvacet čtyři let mladší Annou G. Snitkinovou. Dostojevského dílo se začíná upírat jiným směrem. Opouští ideály a postavy snů *Bílých nocí*³³ a obrací se k popisu přízraků a vnitřních šílících projevů lidské duše. V tomto období propadá znovu hráčské vášni a většinu peněz prohrává v ruletě³⁴.

---

²⁸ MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Život a dílo L. Tolstého a Dostojevského*. Díl I. Praha: B. Kočí, 1920, s. 108.

²⁹ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: Život a dílo*. Praha: Emporium, 2008, s. 15.

³⁰ Tehdejší město na okraji Kirgizské stepy.

³¹ *Vremja*- Čas, později nahrazen časopisem *Epocha*.

³² Ve stejném období krize píše i další významná díla: *Idiot* (1868), *Běsi* (1871-1872).

³³ *Bílé noci* (1848) – krátká novela, popisující romantické snění a naivní představy o světě mladého muže.

³⁴ Dostojevského hráčská vášeň a kontakt s tímto prostředím je obsahem novely *Hráč* z roku 1867.

2.5 Epileptické záchvaty

Už od dětství byl Dostojevskij často nemocen a trpěl epilepsií. Ve starých dobách byla padoucnice považována za jakousi „posvátnou nemoc“. Východní národy v ní viděly něco mystického a tajemného.³⁵

Při každém záchvatu zřejmě ztrácím paměť, představy, duševní i tělesné síly. Východiskem z mé nemoci jest ochromení, smrt nebo šílenství.³⁶

Na spisovatelovu tvorbu měla choroba velký vliv. Jeho hrdinové často epilepsií trpí: Smerďakov (*Bratři Karamazovi*), kníže Myškin (*Idiot*) nebo nihilista Kirilov (*Běsi*). Dostojevskému se prostřednictvím záchvatů otevírala nová dimenze chápání. Opět zažíval stavy, jaké většina lidí nikdy nepocítí. Blažené pocity před záchvatem vystřídaly smutky a chmury, které přišly po záchvatu. O svých záchvatech se vyjadřuje následovně: „Rozum opravdu se kazil, toť jisto. Cítil jsem to, ale rozrušení nervů způsobovalo mi někdy zuřivé chvíle. Spaluje mne jakási vnitřní horečka, zima, horko každou noc a hubnu strašně... Každých deset dní mám záchvaty, a pět dní pak se vzpomatuji. Jsem ztracený člověk.“³⁷

---

³⁵ MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Život a dílo L. Tolstého a Dostojevského*. Díl I. Praha: B. Kočí, 1920, s. 113-114.

³⁶ Tamtéž, s. 113.

³⁷ Tamtéž, s. 137.

3. Existenciální motiv

3.1 *Zápisky z podzemí* (1864)

Jsem člověk nemocný... Jsem zlý člověk. Nepříjemný jsem člověk. Myslím, že mám nemocná játra.³⁸

Těmito slovy začíná Dostojevského povídka, považovaná za jeho nejexistenciálnější a nejabsurdnější dílo.³⁹ Existenciální filosofie se zaměřuje na samotu člověka a jeho odcizení od společnosti. Tématem zápisů je právě tato samota, odcizení, zhnusení vlastní osobou, úzkost a lhostejnost k okolnímu světu. *Zápisky z podzemí* jsou rozděleny do dvou částí. V první části dochází k detailnímu zkoumání nitra člověka. Hlavním antihrdinou je osamocенý, skeptický, do sebe uzavřený stárnoucí úředník. Je nespokojen a vnitřně rozerván. Zoufalost se u něj střídá s úzkostí a bezvýchodností situace. Myšlenkově je bohatší první část, ale návaznost druhé, zcela odlišné části dodává novele na originalitě a celistvosti zachycení existenciálního problému. Antihrdina bojuje proti společnosti, proti konvencím, proti vzestupu civilizace. V druhé polovině povídky vypráví autor o zážitcích z mládí, urážek a příkoří, kterých se mu dostalo.

Zápisky z podzemí jsou jednou z neoriginálnějších a nejvíce revolučních knih, které byly kdy napsány. Odhalily jako první vnitřní rozervanost lidské duše a individualitu. Zaměřují se na temnou stránku vnitřního světa člověka. Zápisky jsou polemikou vůči Rousseauovi a celé tradici sociální filosofie od Platóna, Aristotela až k Hobbesovi, Lockovi, Hegelovi a J. S. Millovi. Podle Dostojevského nezbaví lidská společnost člověka jeho špatných vlastností a deviací. Nebojí se člověka popsat se všemi jeho zápory a vnitřními někdy až perverzními představami.⁴⁰ Dostojevského postavy žijí v mezních situacích a ve většině případů jsou to lidé stojící na okraji

---

³⁸ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 9.

³⁹ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 222.

⁴⁰ KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975, s. 12-13.

společnosti. Jsou obklopeni existenciálním prostředím.⁴¹ „Zápisky jsou záznamem z pekla lidské existence.“⁴²

3.2 „Podzemí“

Co vlastně „podzemí“ představuje a čím je charakterizováno? Filosoficky by se dalo podzemí popsat jako existenciální lidská osamělost. Odtržení člověka od společnosti a ostatních lidí. Lidé prožijí v podzemí celé životy. Podobně též antihrdina Zápisků. Malé komůrky a brlohy, kde podzemní lidé žijí, jsou symbolem doby. Podzemí znamená lhostejnost k vnějššímu životu a k druhým lidem nebo neschopnost lásky k druhým.⁴³

Podzemní lidé hledají smysl života a při tomto hledání přichází do absurdních situací a jsou stále více osamoceny a nešťastnými. Podobně i Raskolnikov ve *Zločinu a trestu* nebo Stavrogin či Kirilov a Šatov v *Běsech*, hledá i ústřední postava *Zápisků* smysl života. Bez smyslu by život ztrácel smysl. „Buď smysl, nebo nicota.“⁴⁴ Člověk z podzemí si neustále dokazuje své lidství, to je totiž to jediné, co mu zbývá, aby neupadl do úplného životního zatracení.

„Nejen zlým člověkem, vůbec ničím jsem se nedovedl stát: ani dobrým ani zlým, ani podlcem ani čestným, ani hrdinou ani hmyzem.“⁴⁵ Když je antihrdina Zápisků uražen důstojníkem na večírku, který je jeho celoživotním nepřitelem, chce se podobně jako hmyz rychle vytrádit a ukončit tak své ponížení. Podzemní svět je tedy hmyzím světem. Této metafory využívá Dostojevskij i v jiných svých dílech, například všichni Karamazovi jsou mu hmyzem.⁴⁶ Zoufalý člověk v podzemí se svým skeptickým okem

---

⁴¹ Někdy dochází k nepochopení ruské existenciály, čili prostředí ve kterém žijí Dostojevského hrdinové. Ruská existenciála se od evropské liší. Existenciálním motivem je tu pocit životní marnosti, nekonečně se vlekoucího času a bezvýchodnost této věčnosti. Neděsí smrt ale vlekoucí se banální život. Pro západní filosofy byly těmito motivy spíše úzkost a strach ze smrti. (POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 221.)

⁴² PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008, s. 55.

⁴³ KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, s. 52-53.

⁴⁴ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 220.

⁴⁵ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 10.

⁴⁶ Přirovnání člověka k hmyzu rozvinul později ve svých dílech Franz Kafka a proměnil materiálně člověka v hmyz.

přirovnává nejen k hmyzu ale i k myši. „Tam, ve svém mrzkém, zapáchajícím podzemí naše uražená, spráskaná a zesměšněná myš ihned se hrouží v chladnou, jedovatou a hlavně věkověčnou zlost.“⁴⁷

3.3 Kritika civilizace a křišťálový palác

Dostojevského existencialismus předznamenává a vyrůstá na podobných základech pozdějšího existencialismu, vzniklého po druhé světové válce. Zatímco varovné existenciální myšlenky Dostojevského jsou pronášeny na počátku rozkvětu moderních civilizací a vzestupu vědy. Stojí existencialismus 20. století na vrcholu této etapy, kdy došlo k rozpadu ideálních představ o moderní civilizaci a světě. Století, ve kterém Dostojevskij tvořil, bylo stoletím revolučním. Společnost byla rozdělena, panovala společenská, ekonomická a lidská krize. V této poslední jmenované krizi nachází Dostojevskij zdroj myšlenek. Dá se tedy považovat za humanistu, člověk je pro něho nejvýše.

Člověk z podzemí se bouří proti přírodě, proti její ničivé síle. Antihrdina se obrací k imaginárnímu publiku a snaží se vyložit své obavy, které má v souvislosti s přírodními zákony. Z jakého důvodu je $2*2=4$, a proč se s tímto tvrzením musíme smířit? Nic jiného člověku nezbyvá, musí důvěřovat nastoleným zákonům, ať se mu to líbí nebo ne. Pocit této nutnosti a nemožnosti pochopení souvislostí dění v přírodních vědách umocňuje v člověku úzkost a pocit méněcennosti. Příroda se člověku vysmívá.

Dostojevskij se prorocky zmiňuje o negativním dopadu moderní civilizace. „(...) civilizací se stal člověk ne-li žíznivějším, tož najisto již hůře, ošklivěji krvežíznivým než dříve.“⁴⁸ Je to způsobeno tím, že člověk již nebude odpovědný za své činy, protože mu věda odpoví na všechny otázky a jeho činy „vědecky“ omluví. S růstem a modernizací civilizace se mravně člověk nezlepší, právě naopak. Všechno bude matematicky spočítatelné a jasné. Vznikne křišťálový palác⁴⁹. Člověk z podzemí bojuje proti příchodu světa, kdy nebude činů ani událostí. Člověk se musí zkusit postavit této

---

⁴⁷ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 16.

⁴⁸ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 26.

⁴⁹ V křišťálovém paláci byla umístěna Světová průmyslová výstava v Londýně (1862).

tendenci a čelit křišťálovému paláci.⁵⁰ Vzpoura je možná skrze naši fantazii a nepředvídatelné skutky, které sami uděláme, jde o to udělat něco „bláznivého“.

Tuto svoji revoltu proti okolí a společnosti demonstruje antihrdina Zápisků v druhé části povídky, kdy se snaží pomstít pokoření, kterých se mu dostalo. V hostinci ho urazil důstojník, který ho přehlížel, nebyl pro něj snad ani člověkem. Když okolo něj potřeboval projít, jen ho chladně odsunul, jako posledního z posledních. Tato urážka a ponížení v něm dřímala a vnitřně ho rozežírala po několik let. Plánoval pomstu, zadostiučinění. Zjišťoval si o důstojníkovi informace. Mučil se představou na pomstu, kvůli zvýšení svého sociálního statutu si pořídil nové šaty. Setkat se rovný s rovným, to byl jeho cíl. Na ulici do něj lehce narazil - jeho plán byl splněn. I když setkání nevyvolalo větších reakcí, byl spokojen, protože dokázal sám sobě své lidství. Je stejným člověkem jako důstojník.

3.4 Svobodná vůle

V této podkapitole pojednávající o svobodné vůli bude rozebrána i inspirace a spojitost se Sartrovým dílem. Všechny Dostojevského postavy jednají svobodně. V člověku je dobro i zlo zároveň. V Zápiscích předesílá, že člověk je svobodný ve svých rozhodnutích, má fantazie, rozmary nebo reakce, které mu nikdo nemůže předepsat. Jak jsem uvedla výše, nemůže se antihrdina Zápisků stát ani dobrým ani zlým. Záleží na člověku, co si vybere a kterou cestou se vydá. Raskolnikov⁵¹ si chce vraždou lichvářky dokázat, že je stále člověkem a ne vší. Zavraždil ji zcela ze svého svobodného rozhodnutí. „Spáchal jsem to jen tak pro sebe, ve svém vlastním zájmu.“⁵²

Dostojevského hrdinové jsou směsicí andělů a ničemů. Jejich hlavním cílem je hledat smysl své vlastní osoby a nalézt osobní mravní vztahy k druhým lidem. Člověk je stíhán neustálou volbou Krista či Antikrista v sobě.⁵³ Člověk je osobou zcela svobodnou

---

⁵⁰ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 222.

⁵¹ Raskolnikov je hlavním hrdinou románu *Zločin a Trest*. Vnitřně rozervaný, osamocený, životem zhnusený student zavraždí lichvářku a její sestru. Tímto činem chce získat svobodu, vyřešit své problémy a dokázat sám sobě své lidství. Postupně zjišťuje, že ve skutečnosti nezabil lichvářku, ale sám sebe.

⁵² DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. 2. vyd. Praha: Academia, 2007, s. 394.

⁵³ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 24.

a není na ničem závislý. Člověk nakonec následuje z vlastní vůle Krista, činí tak ale sám, není nikým nucen.

Existence předchází esenci. Hlavní heslo existencialismu, které bylo prosloveno v přednášce Jeana Paula Sartra, *Existencialismus je humanismus*. V jedné větě je shrnuta hlavní myšlenka *Bytí a nicoty* (1943). Vědomí je projektem sebe sama a dá se poznávat jen v tom, co už vykonalo, ne nahodile, ale zodpovědně a svobodně.⁵⁴ Člověk není z počátku ničím. „(...) je tím, čím se učiní.“⁵⁵ Svoboda rozhodování mu je dána. Motiv absolutní svobody se prolíná většinou Sartrových děl.

V povídce *Zed*⁵⁶ se zajatý partyzán Ibbieta rozhoduje mezi tím, zda udá svého kamaráda Grise, a tím si zachrání život. On to však odmítne, ale nešťastným žertem nepřímo zapříčiní jeho následné zadržení. Už nikdy nedokáže ostatním, že on za dopadení svého kamaráda nemůže. Navždy zůstane v očích ostatních zrádцем. Zapříčinil to ale svým vlastním rozhodnutím. Život dostane smysl podle výplně, tou výplní se myslí způsob a rozhodnutí, která v životě uděláme.

Dříve než Sartre, narazil na tuto problematiku Dostojevskij. Jeho postavy jsou absolutně svobodnými, jak jsem zmiňovala výše a jsou za své činy zodpovědné. „Člověk je čirým sebeprojektem.“⁵⁷ Nic více ale není obtížnějšího než právě to rozhodování. V kapitole Velký inkvizitor v díle *Bratři Karamazovi* je několikrát proslovena obava z dopadů lidské svobody. Pro lidstvo nebylo nikdy nic tak nesnesitelného jako právě svoboda. „(...) Nic nesouží člověka víc než starost, aby našel toho, komu by rychle odevzdal dar svobody, se kterým se ten nešťastný tvor rodí.“⁵⁸ Podobně je i Rakoskolnikov dostižen vinou a špatným svědomím, že zavraždil dvě ženy. Dostihnou důsledky svobodné volby i Ibbieta.

---

⁵⁴ BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 71.

⁵⁵ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 16.

⁵⁶ Ibbieta je už smířen se smrtí a navíc by kamaráda, i když ví, kde se skrývá, nikdy neudal, a tak si z vyšetřovatelů vystřelil a pošle je hledat Grise na hřbitov, kde se prý skrývá v jedné z hrodek nebo v márnici. Přes tento jeho původně zamýšlený žert je později Grise nalezen v márnici na hřbitově a po přestřelce zabit.

⁵⁷ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 24.

⁵⁸ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bratři Karamazovi*. Praha: Leda/Rozmluvy, 2009, s. 249.

3.5 Sebeprojekt člověka

Jak jsem zmiňovala v předchozí podkapitole, člověk si svou svobodnou vůlí, skrze své jednání a činy utváří vlastní sebeprojekt svého života. Člověk je touto odpovědností svázán a uniká do svého autoprojektu.⁵⁹ Každým činem či slovem, které člověk pronese je vytvářen nový kontext a nový zákon, který ohodnotí účel a oprávněnost činu. Člověk si tato pravidla určuje sám. Tento koncept sebe-projektování a následné sebe-odsouzení lze pozorovat u Jeana- Paula Sartra. Člověk je soudcem člověka, nikdo jiný, žádný Bůh.

V *Existencialismus je humanismus* se zabývá Dostojevského tezí, pronesenou Ivanem Karamazovem, že není-li boha, vše je dovoleno. „To je výchozí bod existencialismu. Opravdu, vše je dovoleno, jestliže Bůh není, a v důsledku toho je člověk opuštěn, protože ani v sobě, ani vně sebe nenalézá žádnou možnost něčeho se zachytit. Především nenachází omluvu.“⁶⁰

Sartre se řídí, tím před čím Dostojevskij varoval.⁶¹ Církev svou činností zabila pravou víru v Krista a spásu lidské duše. Velký inkvizitor odmítá příchod Krista a nové svobody pro lidi, tu podle něho nepotřebují a neumí s ní nakládat. Kristus možností lidské svobody uvalil na lidi velkou zátěž.⁶² Podobně i později pro Sartra je tedy Dostojevského člověk sice svobodný, ale svobodným rozhodováním svázaný a v důsledku nešťastný. Neomezená svoboda na začátku, kterou dal lidstvu Kristus, se rozvinula v neomezený despotismus církve.

---

⁵⁹ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 14.

⁶⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 23-24.

⁶¹ Ivan Karamazov neuznává svět bohem stvořený, odmítá ho. Legendu o Velkém inkvizitorovi si sám vytvořil. Příběh je zasazen do Sevilly v 16. století. Po procesu a následném upálení sta kacířů se ve městě objeví Kristus. Lidé se na něj začínají obracet s prosbami. Církvi je ale zadržen a vsazen do vězení, kdy mu inkvizitor začne vyprávět o církvi vzniklé v jeho jménu. Celé vyznění kapitoly je zahaleno hádankou, protože není jasné, kdo jaké názory hájí a k čemu by se přiklonil sám autor. V rozhovoru Krista a inkvizitora jsou probírána hlavně téma lidské svobody, které lidu Kristus dal. Církev vzala břemeno svobody na sebe a chtěla pomocí chleba, zázraku a tajemství ovládat lidské životy. Inkvizitor nechce, aby Kristus svou přítomností podkoval, co po několika stoletích církev budovala.

⁶² Dostojevskij byl velkým zastáncem ruského pravoslaví, v něm jediném viděl spásu lidstva. Kritizoval katolictví západního světa.

Svobody se ale není třeba zcela bát, Dostojevskij vidí ve svobodě jedince budoucnost. Úředník ze *Zápisků z podzemí* touží po samotě, po místě, kde by mohl být jen sám se sebou na nikom nezávislý.

Samota je „odpočinutí“ od ostatních lidí, které přerůstá v nenávist a lhostejnost k nim. Je to existenciální osamění. Dostojevskij, Kierkegaard a Nietzsche zosobňují existenciální osamění člověka v odlidštěné společnosti.⁶³

Svoboda je tedy v podání Dostojevského totéž, co samota. Postava Kirilova z *Běsů* je zosobněním neomezené svobody. Kirilov totiž touží osvobodit člověka, tím že se stane bohem a spáchá sebevraždu.⁶⁴ Naprostá svoboda přijde podle něho tehdy, až bude jedno, zda má člověk žít či ne. Sebevraždou, kterou později sám spáchá, se odpoutává od společnosti a všech lidí, smrt se ho snad ani netýkala, je mu lhostejnou. Svoboda jeho jednání a zahalení sebevraždy je jiná než u Ivana Karamazova nebo Raskolnikova. „Je to vyprázdněná svoboda, jinými slovy Sartrova svoboda pro nic.“⁶⁵

Lidský život se odvíjí od našeho sebeprojektování. Záleží pouze na nás, jak se s tímto úkolem vypořádáme. Dostojevského hrdinové bojují za své lidství a chtějí ho chtě nechtě obhájit. Přes vnější ošklivost a okolní prostředí je člověk v hlouby pořád člověkem. A toto lidství vystoupí na povrch. Pro Dostojevského není hlavním problémem Bůh, ale člověk. Podobně později i pro Sartra.

3.6 Hnus

Jedna z nejvýznamnějších kategorií a hojně používaný motiv existencialismu. Hnus je reakcí a vzdorem k okolí, je charakterizován vším, co člověka poutá a dělá z něj věc přilnavou a lepkavou věc. Člověk se zhnusen sebou samým, svými činy, minulostí, svou slabostí, vadí mu druzí lidé a okolní svět.⁶⁶ „Hnus (a pocit lepkavosti), toť tedy reakce ontologického významu, jíž subjekt, nemocný dotekem objektu, odpovídá na absurditu věčného světa, ukládajícího o svobodnou budoucnost svého

---

⁶³ KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, s. 183. (cituje z díla R. Guardini)

⁶⁴ Konceptí člověkoboha a myšlenkami Kirilova se nechal inspirovat Albert Camus ve svém díle *Mýtus o Sisyfovi*. Úplná svoboda nastane, až tím, že se člověk zabije.

⁶⁵ Tamtéž, s. 183.

⁶⁶ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 43.

sebeprojektu.⁶⁷ Je to jakási sebeobrana či vzdor proti absurditě světa. Jean- Paul Sartre napsal dílo přímo se věnující této problematice, jedná se o knihu *Nevolnost*.⁶⁸ V ní je probíráno všeobecné zhnusení životem a lidskou existencí. Hledáním společných znaků této knihy s myšlenkami Dostojevského se zabývá čtvrtá kapitola, věnující se interpretacím.

Dostojevskij je podle amerického filosofa Waltera Kaufmanna pokračovatelem sofistů a Sókrata, jež přinesli filosofii zpátky na zem a zabývali se člověkem. V *zápiscích z podzemí* se spojuje sarkasmus Sókrata, útočnost Herakleita a vášnivost Spinozy. Právě Dostojevskij nastolil nové pole působnosti. Tímto novým prostředím byla lidská individualita a vnitřní lidský život. Lidská individualita není dokonalá, je přímo zvrácená, ale je stále pro člověka nejdůležitější.⁶⁹ Právě Dostojevskij se nebál ukázat stinné stránky lidské duše svých hrdinů. Umožnil nám nahlédnout do lidského nitra.

Existenciální hrdinové jsou bytostmi nespokojenými, ať už sami se sebou nebo okolím či místem kde pobývají. To platí o prostředí, ve kterém žijí Dostojevského postavy. Tímto osamělým, temným a bezduchým místem je Petrohrad. Nově vybudované město na močálech v sobě zrcadlí útrapy lidské existence. Problém není v samotném městě ale v obyvatelích. „Tyto vlastnosti si do něho promítlo dezintegrované lidské společenství, které v něm žilo, zejména však osamoceny, ztracený, dusící se jedinec, který se zde marně pokoušel projevit svou osobnost a navázat intersubjektívni vztahy.“⁷⁰ Mezi tyto obyvatelé nově se zabydlujícího se světa patří: opilci, vrazi a sebevrazi, prostitutky, revoltující ateisté a socialisté, egoisté, petrohradští snílkové⁷¹ a naopak „podzemní lidé“.⁷²

Dalším znakem, který utváří celkový existenciální obraz města je motiv „mokrého sněhu“. Ten se stane jakýmsi pronásledovatelem antihrdiny *Zápisů*

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 44.

⁶⁸ V originále *La Nausée* (1938), překládáno jako *Hnus* či *Nevolnost*.

⁶⁹ KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975, s. 11-13.

⁷⁰ KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, s. 37.

⁷¹ Postava romantického hrdiny z *Bílých nocí* a nejen tohoto díla.

⁷² KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, s. 37.

z *podzemí*⁷³. Je všude, kam se podívá a stále zůstává, nemizí. Objevuje se v různých formách, rozbředlý na zemi, ušlapaný na ulicích nebo zasypává hroby čerstvě pohřbených.

Příkladem vzdorujícího hrdiny, který bojuje proti společnosti i proti sobě samým je Raskolnikov ze *Zločinu a Trestu*. Vše okolo něj mu přijde šedivé, nudné, zbytečné a ubíjející. Nicota světa je pro něj nesnesitelná. Neustále v něm hledá místo. Celá společnost je prezentována jako nečistá, špinavá zapáchající masa, které on sám nechce být součástí. Nejhorší pro něj je banalita, která je všude. Nikdo se nezajímá o druhé, lidský egoismus stoupá. Mladík je nespokojen sám se sebou. Neustále je finančně závislý na matce, která mu zasílá poslední peníze. Rozhodne se ke spáchání vraždy. Je zhnusen sám sebou, vadí mu stáří a doslova má nechuť a nenávisť k některým lidem, jejichž existenci považuje za zbytečnou. Osobou, která se mu takhle lidsky hnusí, je lichvářka.

Raskolnikov trpí sebetřýzní, znechucením a samotou. Dostojevskij víc než kterýkoliv autor přivedl na svět existenciální rovinu, na které postavil rozebírání psychiky svých postav. Psychologického postupu využívá ve svých dílech velmi často. „V duchu beznaděje a existenčního propadu tápe mladý člověk v chaosu protivných koncepcí ideologických a mravních. Z bídy a beznaděje se dosud nevyjasněné individuum snaží vykoupit osobní vzporou.“⁷⁴

3.7 Mezní situace

Do existenciální filosofie přivedl tento termín Karl Jaspers. Míní se jimi situace, které člověka nějakým způsobem bytostně ohrožují, patří sem: tragické osudové chvíle, bolest, hřích, nebezpečí, boj, smrt ad. Jsou to okamžiky, kdy člověk nalézá sám sebe a jedná na základě svých svobodných rozhodnutí. Otevíráme se v poznání těchto situací nejen sobě, ale také okolnímu světu.⁷⁵ Do mezních situací se člověk dostává svým jednáním nebo se do nich přímo rodí. Například dítě narozené do chudé rodiny, je

---

⁷³ Tímto motivem předznamenal Dostojevskij celou druhou část *Zápisů z podzemí*. Díl je takto také pojmenován. Tento motiv není autorským. Objevuje se už v poezii N. A. Někrasova.

⁷⁴ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008, s. 78.

⁷⁵ NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean- Paula Sartra*. Praha: Filosofie, 1998, s. 11.

obklopeno od narození mezní situací chudoby, nebezpečí nebo smrti. V těchto okamžicích zakouší člověk ojedinělý, individuální prožitek. Existencialismus by neměl používat vysvětlovací metody, protože individuální zážitky z mezních situací jsou vlastní každému z nás, nelze je generalizovat.

V čem spočívá podobnost mezních situací Dostojevského a pozdějšího existencialismu 20. století? Existencialisté dvacátého století byli obklopeni válkami a hrůzami s nimi spojenými. Životy lidí byly závislé na rozhodnutích jednotlivců. Mezilidské vztahy byly ochablé. Na denním pořádku bylo pronásledování, mučení, všudypřítomná smrt. Za těchto okolností vystávalo právě toto existenciální smýšlení.

O století dříve zažíval Dostojevskij podobné chvíle. Ať už se jednalo o zatčení, věznění, skoro popravení, následné vyhoštění a několikaleté nucené práce. Obklopovalo ho revoluční prostředí carského Ruska. Ve vězení měl možnost setkat se tváří tvář s chudobou a holou lidskou existencí a duší ruského člověka.⁷⁶ Lidská povaha se právě nejlépe zrcadlí v mezních situacích. Krajní situace není vlastní jen člověku jednotlivci, ale také celé společnosti.

Na konci roku 1959 napsal Albert Camus, že Dostojevskij byl prorokem hrůz dvacátého století a srovnával ho s Marxem, který aspiroval na roli proroka, ale na rozdíl od Dostojevského neuspěl.⁷⁷

Postavy Dostojevského se nacházejí v těchto propastných situacích. Jak jsem předeslala výše. Člověk se do mezních situací přímo rodí, nebo se do nich dostane náhodně či skrze své rozhodnutí. Právě toto rozhodnutí je determinováno prostředím, ve kterém postavy žijí. Častým motivem pro Dostojevského díla je prostituce. V *Zápisích z podzemí* je Líza k prostituci donucena sociálními důvody, stejně tomu tak

---

⁷⁶ *Zápisky z mrtvého domu* jsou záznamem z věznice, kde Dostojevskij pobýval. Autor zde odhaluje každodennost a všednost vězeňského života. Zabývá se povahou vězňů, kteří pykají za své činy v nelidských podmínkách. Vypravování působí velmi autenticky. Radko Pytlík ve své knize věnované životu a dílu F. M. Dostojevského upozorňuje, že právě v tomto svědectví vykreslil temný obraz „osvíceného“ devatenáctého století. (PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporium, 2008, s. 40.)

⁷⁷ GLANC, Tomáš. *Co dodat, co předeslat, předmluva*. In: Dostojevskij, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2007. S19.

je i u Soňi Marmeladovové ve *Zločinu a trestu*.⁷⁸ Postavy prostitutek jsou ale v pojetí Dostojevského chápány z existenciálního hlediska kladně. Nejsou pro něho prodejnými ženami, vykresluje je jako něžné a velmi inteligentní mladé dámy. Není náhoda, že právě v Soně a v její lásce dojde Raskolnikov ke spasení a nové naději. K novému životu a pokání ho dovedla právě prostitutka.

Dostojevskij zkoumá podrobně duše svých hrdinů. Dokáže mistrně rozebrat jejich psychiku. Jejich vnitřní monolog se stává jakýmsi zvláštním druhem dialogu, kdy zápasí hrdina nejen s okolím, ale hlavně sám se sebou. V těchto mezních situacích se projevuje ruská existenciála, která popisuje strach z nekonečně se táhnoucích dnů a lidského života. Neděsí smrt, děsí život. Svidrigajlov (*Zločin a trest*) se děsí věčnosti, která se nám všem jeví neuchopitelnou myšlenkou. Chce si ji představit fyzicky, a proto o ní uvažuje jen jako o malé místnosti, která má v rozích pavouky. „Z protikladu mezi hledáním smyslu a běžným životem s jeho společenskými konvencemi, s jeho šedí, s jeho podlostí, s jeho stejně bezútěšnou racionalitou vzniká zákeřný pocit absurdity, neskutečnosti, nejen mravního, ale i metafyzického nihilismu.“⁷⁹

Ve vypjatých situacích začne člověk s vlastní sebeobžalobou. A zase se v něm začne objevovat známý motiv hmyzí živočišnosti, kterou má v sobě. „V sebestyčské extázi nešetří vypravěč nikoho, nejméně sám sebe. Jeho výpověď je krutou vivisekcí osobní bezvýznamnosti a nicoty.“⁸⁰ V této útočnosti vůči sobě a okolí nachází Antihrdina *Zápisů* jistou formu rozkoše.⁸¹ „(...) ten požitek vycházel z velmi jasného seznání vlastního ponížení. Z toho, že již sám cítíš, že jsi do poslední hranice došel, že je to sice ošklivé, ale jinak, že to ani být, že již nemáš východu, že se již nikdy nestaneš jiným člověkem...“⁸² V mezních situacích dochází k tomu, že člověk začne hledat viníka svého osudu a nachází ho v sobě.

---

⁷⁸ Soňa se obětovala rodině a začala si vydělávat prostitucí, sama se stala obětí společnosti.

⁷⁹ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 222.

⁸⁰ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: Život a dílo*. Praha: Emporium, 2008, s. 58.

⁸¹ Antihrdina nechce útočit jen na sebe, ale svou poníženost a zlost si vybíjí na slabším článku, což pro něj představuje prostitutka Líza, se kterou se náhodně setká a začne ji ponižovat.

⁸² DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 13.

4. Percepce a interpretace Dostojevského

Myšlenky i knihy Dostojevského byly pro svou mnohoznačnost a metaforičnost vystaveny mnoha protichůdným interpretacím. Rozpor ve výkladech je způsoben tím, že se interpreti domnívají o některých postavách, že jejich ústy promlouvá přímo Dostojevskij. „Ostatně jako vždy a každý, i Dostojevskij bude působit tím jen, co si z něho nová doba a potřeba budou ochotny vzít: bude existencialismem třeba odteologizován.“⁸³

V devadesátých letech devatenáctého století začal být Dostojevskij objevován ve Francii.⁸⁴ V první třetině dvacátého století je jeho dílo z velké části do francouzštiny přeloženo. Jeho myšlení mělo na francouzský existencialismus velký vliv. Svá tvrzení o něj opírají dva nejvýznamnější představitelé ateistického existencialismu Jean-Paul Sartre (1905-1980), který se o Dostojevském zmiňuje v *Existencialismus je humanismus* a Albert Camus (1914-1960)⁸⁵ se jeho myšlenkám věnuje v *Mýtu o Sisyfovi*.

Interpretace Dostojevského by se daly rozdělit na náboženské a ateistické. Myslitelé, kteří vykládají jeho dílo nábožensky, se domnívají, že právě Dostojevskij ukazuje, že život bez boha je životem beze smyslu. Na hlavní tezi se shodnou jak katoličtí myslitelé (H. de Luback), protestantští (Hromádka) a pravoslavní (Berďajev a Losskij).⁸⁶

Existencialista N. A. Berďajev⁸⁷ je považován za jednoho z předních vykladačů a znalců Dostojevského díla.⁸⁸ Jeho myšlenky jsou jím silně ovlivněny. O tom svědčí i jeho slova z knihy *Dostojevského pojetí světa*. „Dostojevskij byl nejen velkým umělcem, byl

---

⁸³ ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 23.

⁸⁴ Mezi propagátory a objevitele Dostojevského pro francouzské čtenáře se zasloužila generace CH. L. Philippa, Andrého Gida a Duhamela.

⁸⁵ Camus se sám za existencialistu a filosofa nepovažoval. Podobně též Dostojevskij trpěl celý život nevyléčitelnou chorobou, konkrétně tuberkulózou, která se mu neustále vracela.

⁸⁶ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 224.

⁸⁷ Berďajev (1874-1948) byl ruský filosof, který od roku 1922 pobýval v emigraci v Berlíně a Paříži. Ze SSSR byl vykázán s několika dalšími učiteli a mysliteli. V centru lidské existence je pro Berďajeva osobnost, která zaujímá přímý vztah k bohu. Byl kritikem společnosti, která ho obklopovala, měl výhrady vůči kapitalismu i marxismu.

⁸⁸ Radko Pytlík, píše ve své knize *F. M. Dostojevskij: život a dílo* následující: „Berďajev spojil náboženskou filozofii Dostojevského a Solovjeva (hledačství Boha) s evropským existencialismem.“, s. 188.

také velkým myslitelem a velkým prorokem. Je geniálním dialektikem a největším ruským metafyzikem.“⁸⁹

Berďajev byl inspirován Dostojevského pojetím duchovna a křesťanství. Vyzdvihuje jeho pojetí člověka. Antropologismus Dostojevského je vyhrocený, protože vášnivě brání člověka, který se ocitne v zápasu s Bohem a jeho osud je v té chvíli svěřen bohočlověku, tedy Kristu.⁹⁰ Pro pravoslavného myslitele Berďajeva, je u Dostojevského důležité, hledání světlých míst v chmurných zážitcích a okamžicích. „Samy temnoty u něj přinášejí světlo. Kristovo světlo vítězí nad světem, prosvětluje všechny temnoty.“⁹¹

Dalším ruským myslitelem, který se věnoval studiu Dostojevského díla, byl Lev Šestov.⁹² Kriticky se stavěl vůči tradiční filosofii a jejímu vzdálení se člověku. Právě ten stojí ve světě v absurdním postavení. Možnou záchranou před tragikou této situace je intimní spojení s Bohem. Svou inspiraci nacházel právě v díle Dostojevského. Lev Šestov hledal spojitosti mezi Dostojevským a Nietzschem a nacházel mezi nimi paralely.⁹³ Podle Šestova sdělil Dostojevskij své názory prostřednictvím hrdiny *Zápisů z podzemí*, a tím se také dále odvíjí jeho interpretace.⁹⁴ Snaží se porozumět postavám z Dostojevského děl psychologicky. Zkoumá nitro lidské duše.⁹⁵ Pro Šestova bylo taktéž stěžejní Dostojevského pojetí Boha a Písma.

4.1 „nevolnost“ Sartra a „podzemí“ Dostojevského

Ve třetí kapitole jsem se již spojením mezi Dostojevským a Sartrem krátce zabývala. Také jsem zmínila, že Sartre napsal dílo s názvem *Nevolnost*, které se věnuje existenciální kategorii hnusu. Ve svém díle se zabývá uvědoměním si své vlastní

---

⁸⁹ BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 11.

⁹⁰ BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 27.

⁹¹ Tamtéž, s. 143.

⁹² Lev Šestov (1866-1938) byl podobně jako Berďajev ruským emigrantem. Svou filosofii obracel k Písmu. Ve svém díle byl inspirován Pascallem, Kierkegaardem, Nietzschem a v neposlední řadě právě Dostojevským. Byl kritikem racionalismu ve filosofii, hlavně v teologii.

⁹³ Podobně staví vedle sebe Dostojevského s Kierkegaardem, jejich názory jsou si dle něho velmi podobné. Ve své knize *Kierkegaard a existenciální filosofie* označuje Dostojevského za dvojníka Kierkegarda.

⁹⁴ Šestov nazývá Dostojevského krutým géniem.

⁹⁵ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 227-228.

existence.⁹⁶ V psaní vidí hrdina Roquentin jedinou spásu, která ho může zachránit před sebou samým a znechucením ze společnosti. Znovu se tu objevuje myšlenka seberealizace. Člověk je tvůrcem svého osudu a za tuto činnost je odpovědný. Roquentin si začíná uvědomovat své vlastní Já, svou existenci. „V okamžiku, kdy se propadne dovnitř a zažije sebe sama tak, jak jej přede vší navyklou reflexí, shledává něco úplně jiného a z dosavadní existence zachvacuje jej nevolnost, možná přísněji hnus.“⁹⁷

V okamžiku, kdy se snaží pochopit svou existenci, prožívá pocit absurdity a přirovnává metaforicky svou dlaň ke zvířeti. „Vidím svou ruku, ležící na stole. Žije- jsem to já. Otevírá se, prsty se roztahují a natahují. Ruka leží na zádech. Ukazuje mi své tlusté břicho. Vypadá jako převrácené zvíře. Prsty jsou nohy. Bavím se tím, že je rozhýbávám, velice rychle, jako nohy kraba, který spadl na záda. Krab je mrtvý, nohy se zcvrkávají, vracejí se na břicho ruky. Vidím nehty, to jediné ze mne nežije.“⁹⁸ Dostojevskij také přirovnává existenci člověka ke zvířeti, k hmyzu a s ní spojenou hmyzí živočišnost, která je v každém člověku nebo k myši či pavouku.

Podobně jako Roquentin hledají „podzemní lidé“⁹⁹ Dostojevského smysl života. Antihrdina Zápisků o sobě prozrazuje: „Nenáviděl jsem, například svůj obličej, shledával jej hnusným a dokonce jsem tušil, že má jakýsi podlý výraz (...).“¹⁰⁰ Roquentin nesnáší pohled do zrcadla, kde vidí svou tvář, o které si myslí, že je ošklivá. Obě postavy jsou si charakterově podobné. Osamocení je dalším společným znakem obou mužů. Úředník ze Zápisků se trápí tím, že on je sám a oni jsou všichni, nezapadá do společnosti a stojí na jejím okraji. Roquentin se trápí svojí zbytečnou existencí, myslí si o sobě, že je přespočetný.

---

⁹⁶ Hlavním hrdinou díla je Antoine Roquentin, který odchází z města jako zoufalý člověk, který tápe v údělu lidské existence. Je vnitřně rozpolcen, a stojí na pokraji nihilismu. Jedinou možnou spásu a vykoupení ze své samoty a trýzně vidí v psaní. Sbírá materiály o markýzy de Rollebon a zabývá se minulostí.

⁹⁷ BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 68.

⁹⁸ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 129.

⁹⁹ Výraz používaný v knize Radko Pytlíka, *F. M. Dostojevskij: život a dílo*.

¹⁰⁰ DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919, s. 42.

Podle Radko Pytlíka, se Dostojevskij dostal ve zpovědi Zápisků až za hranice existenciálního sebeuvědomění. „(...) pocit zhnusení a osamocení je tu zachycen ve filozofickém významu (odcizení) a ve své existenciální podstatě (...).“¹⁰¹

Oběma autorům nejde o to, aby popsali všeobecné zákonitosti lidské existence. Zaměřují se na jednotlivce a lidskou individualitu. Ta se stává východiskem pro jejich další smýšlení. Dochází zde k analýze vlastního Já a niternosti pocitů. Něco udělat, a tím změnit svou bezvýchodnou situaci, to je motiv obou děl. Roquentin se rozhodne psát a úředník Dostojevského se zase pomstí za urážku, která mu byla uštěděna. Někdy je ale rozpor mezi skutečným životem a hledaným smyslem propastný, z této bezvýchodnosti vzniká pocit absurdity, vzniká jakési nicotné vakuum.

4.2 Dostojevskij jako zdroj myšlenek Alberta Camuse

Existuje pouze jeden opravdu závažný filozofický problém, to je sebevražda. Rozhodnout se, zda život stojí nebo nestojí za to, abychom ho žili, znamená zodpovědět základní filosofickou otázku.¹⁰²

Těmito slovy začíná *Mýtus o Sisyfovi* a při řešení této otázky jsou Camusovy myšlenky inspirovány Dostojevským. Při řešení problému sebevraždy se zabývá hrdinou Dostojevského *Běsů* Kirilovem, který chce sebevraždou dokázat svou svobodu a stát se bohem. Jedna z kapitol je podle postavy z díla *Běsi* přímo pojmenována. Camus na rozdíl od Dostojevského popírá existenci Boha a vyvozuje ji z utrpení dětí. Tento moment se vyskytuje v *Moru* a je inspirován myšlenkami Ivana Karamazova, který se svého bratra Aljoši ptá, jak Bůh omluví utrpení dětí. Tímto argumentem chce Ivan dokázat neexistenci Boha, protože ten by to nemohl dopustit. Pro Camuse je svět absurdní a to znamená, že je bez Boha. Naopak Dostojevskij vidí smysl světa v existenci boží, bez níž by život neměl smysl. Camus jeho myšlenky ale vnímal jinak, než náboženští myslitelé. Ivan Karamazov pro něj představoval prostředníka Dostojevského názorů. V roce 1958 měla premiéru Camusova divadelní hra *Běsi*, která převedla literární předlohu do jevištní podoby.

---

¹⁰¹ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporium, 2008, s. 62.

¹⁰² CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 16.

4.3 Mýtus o Sisyfovi¹⁰³

Klíčovým zájmem Camusových úvah je absurdno a stává se výchozím bodem díla *Mýtus o Sisyfovi*¹⁰⁴. Absurdno je založeno na rozporu mezi očekáváním lidí a skutečným světem. Člověk touží po bezpečí a řádu, které mu ale nesmyslný, rozrůzněný a odmítavý svět neposkytne a člověk se cítí odcizen.¹⁰⁵ S touto existenciální situací se musí člověk vypořádat, snažit se s absurdnem bojovat a sžít se s ním. Zamítnutí absurdna není řešením. Sisyfos je hrdinou absurdna, podobně též Kirilov a jeho logická sebevražda a další absurdní hrdinové Dostojevského románů, jimiž se Camus nechal inspirovat. Pro Camuse je zajímavý moment ten, kdy se Sisyfos vrací zpět z kopce do údolí za valícím se balvanem. „Po opuštění vrcholu a během postupného pronikání do samoty je v každém okamžiku svému osudu nadřazen. Je silnější než balvan.“¹⁰⁶ Sisyfos se dokázal s absurditou sžít a nepopírat ji. Svůj osud povznesl nad valení balvanu, ten se pro něj stal jen věcí.

4.4 Odmítnutí sebevraždy

Camus si pokládá otázku, zda je sebevražda řešením absurdna, jež člověka tíží. Dostojevského hrdinové jsou mu blízcí svými úvahami a hledáním smyslu života. Dostojevskij pro něj představuje umělce, který stojí výše než filosof, protože zkoumá důsledky existenčních otázek na život lidí. Jedním z důsledků zkoumání smyslu lidského života je logická sebevražda, kterou se zabývá Dostojevskij v *Deníku spisovatele* a později i v postavě Kirilova.¹⁰⁷

---

¹⁰³ Walter Kaufmann se domnívá, že *Zápisky z podzemí*, jež považuje, za jedno z nejlepších existenciálních děl se staly nejlepší možnou předehrou k *Mýtu o Sisyfovi*.

¹⁰⁴ Sisyfos byl dle pověsti potrestán bohy, protože jim odpíral svou úctu. Sisyfos je líčen jako moudrý, ale lehkovážný člověk. Nenávisť vůči bohům, láska k životu a nenávidění smrti mu přineslo zatracení. V podsvětí musel valit kámen do kopce, z jehož úpatí vždy kámen spadne zpět do údolí. A celý proces začíná nanovo.

¹⁰⁵ THURNER, Reiner- RÖD, Wolfgang- SCHMIDINGER, Heinrich. *Filosofie 19. a 20. století III, Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 405.

¹⁰⁶ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 165.

¹⁰⁷ Camus cituje Dostojevského zdůvodnění logické sebevraždy. „Jelikož na mé otázky týkající se štěstí mi mé svědomí odpovídá, že mohu být šťasten jedině v souladu s velkým celkem, který si nedokážu představit a nikdy nebudu s to si ho představit, což je samozřejmé... Ježto pak mi v tomto řádu věcí připadá úloha žalobce i ručitele, obžalovaného i soudce, a ježto mi tato komedie přírody připadá zcela pitomá a dokonce pokládám pro mne za pokořující přistoupit na tuto hru... ve své nepopíratelné funkci žalobce i ručitele, soudce i obžalovaného odsuzuji tuto přírodu, která s drzou nestoudností připustila,

Právě Kirilov je představitelem logického sebevraha, který chce svůj život ukončit, aby dokázal svou nezávislost a svobodu. Kirilov se rozhoduje pro sebevraždu z jiného důvodu, než je popsáno v *Deníku spisovatele*, kdy se sebevraždou mstíme na urážku od přírody a chceme se pomstít životu. Hrdina *Běsů* se zabíjí, aby se stal Bohem. Uvědomuje si totiž absurditu lidské existence a současně neexistenci Boha a to je důvodem k jeho sebevraždě. Jeho motivem k činu je revolta a svoboda. Jeho záměr je mesiánský a ten je ve své podstatě proti absurdní, protože má pro lidi smysl.¹⁰⁸

Když se člověk stane Bohem, získá svobodu a nezávislost, bude ale za všechny své činy odpovědný a vše na něm bude záviset. „Pro Kirilova, obdobně i pro Nietzscheho, zabít Boha znamená uskutečnit zde na zemi onen věčný život, o němž hovoří Evangelium.“¹⁰⁹ Bůh je tedy zabit metafyzicky a toto uvědomění stačí, není zapotřebí sebevraždy. Protože stačilo si toto zjištění o dosažení svobody uvědomit.¹¹⁰

Camus ale upozorňuje, že není sebevraždy zapotřebí a nazývá Kirilův čin pedagogickou sebevraždou. Podle Camuse se zabíjí, ne ze zoufalství a beznaděje, ale z lásky k bližním a lidstvu. Celé Dostojevského dílo je provázeno absurdními soudy (všechno je dovoleno, všechno je v pořádku a nic není odsouzeníhodné.) Jeho hrdinové jsou absurdní a ukazují absurdní svět.¹¹¹

S absurdnem je podle Camuse nutné neustále bojovat a nesouhlasit s ním. Sebevraždou dodáváme absurdnu živnou půdu. Zároveň tím potvrzujeme, že tento svět nedává smysl, je nad naše chápání a hledáme smysl ve světě jiném. Absurdna se nesmíme zbavovat, musíme ho prožít.¹¹² V absurdní situaci se nachází Sisyfos, který musí neustále valit svůj kámen, který se mu z vrchu vždy skutálí. Jeho situace se nám může jevit ze všech stran zcela nesmyslná. On to ale může vidět jinak.

---

abych se narodil pro utrpení- odsuzuji ji, aby byla společně se mnou zničena.“ (CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 145.)

¹⁰⁸ POPELOVÁ, Jiřiny. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 225.

¹⁰⁹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 148.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, s. 150-151.

¹¹² BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 78.

Opouštím Sisyfa na úpatí hory! Člověk vždycky nachází své břímě. Avšak Sisyfos nám vštěpuje vyšší věrnost, jež popírá Bohy a zvedá balvany. I on soudí, že vše je v pořádku... Musíme si představit, že Sisyfos je šťasten.¹¹³

Na konci kapitoly, věnující se Kirilově sebevraždě, hájí Camus názor, že Dostojevskij byl existenciálním spisovatelem a ne absurdním. Nikdy nepřestal věřit v existenci Boha. I samotný Ivan nepopírá existenci Boha. Spása pro lidstvo přichází v posmrtném životě. Aljoša zvolává, že se opět všichni jednou sejdeme. Absurdní dílo neodpovídá na otázky a nenabízí řešení. A to v *Běsech* Dostojevskij učiní, protože ohlásí život příští. Dostojevskij odpovídá Kirilovi, že existence je lživá a je věčná.¹¹⁴

4.5 Dostojevskij a Masaryk

Jak jsem již zmínila v úvodu, jedním z propagátorů Dostojevského díla a myšlenek a v českém prostředí byl T. G. Masaryk.¹¹⁵ O uvedení díla mezi české čtenáře se ale zasloužila Ottova Ruská knihovna, která se postarala o přeložení a vydání několika děl.¹¹⁶ Hlavním překladatelem Dostojevského byl Jaromír Hrubý, který se zasloužil o překlady ruských děl a více se zaměřoval na interpretaci obsahu překládaných děl. Tato tendence a dostupnost překladů inspirovala například Antala Staška nebo Viléma Mrštíka, kteří začali jevit zájem o Dostojevského myšlenky.¹¹⁷ T. G. Masaryk spatřoval v díle Dostojevského, klíč k pochopení ruského národa a ruské otázky. Do Ruska se několikrát vydal osobně a začal se Dostojevským a celou ruskou kulturou blíže zabývat. V roce 1913-14 vyšel soubor statí o jeho pobytu, které se později staly základem pro významné Masarykovo dílo, třídílné *Rusko a Evropa*.

---

¹¹³ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 168.

¹¹⁴ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 151-153.

¹¹⁵ Dalším, kdo se zabýval Dostojevským, byl literární kritik F. X. Šalda. Všiml si rozdvoujení postav a jejich protikladnosti. Dalším koho ruský spisovatel inspiroval, byl hudební skladatel Leoš Janáček, který složil operu na motivy Dostojevského díla s názvem *Z mrtvého domu* (1930).

¹¹⁶ *Zápisky z mrtvého domu* (1891), *Bratři Karamazovi* (1893), *Zločin a trest* (1899), *Idiot* (1903)

¹¹⁷ Ivan Olbracht píše o díle Antala Staška *V temných vírech*: „Povznesl ztvárnění románových postav z roviny objektů a jevů - do roviny myšlenkových principů“ (Pytlík, F. M. Dostojevskij (život a dílo)

V předmluvě třetího dílu předjímá své názory: „Ruská literatura je fórum politiky, filozofie, náboženství a také umění... Rusko je ruská literatura.“¹¹⁸

O tom jak velkou váhu dává Masaryk Dostojevskému, svědčí i fakt, že si právě jeho vybral za průvodce pro ruské myšlení a literaturu. Na pozadí jeho myšlenek a děl jsou představovány autoři, mezi něž patří: N. V. Gogol, I. A. Gončarov, L. N. Tolstoj, A. P. Čechov, M. Gorkij ad. Nikdo jiný nedokázal tak rozebrat a pochopit ruskou duši, jako tomu udělal právě Dostojevskij. Označuje ho za největšího ruského sociálního filosofa.¹¹⁹

Masarykovi imponuje na Dostojevském jeho filosofické uvažování. Zajímá ho problematika a mravní složka náboženství a problém sebevraždy. Blízké mu jsou abstraktní myšlenky, které jsou svou formou podobné filosofickému uvažování. Upozorňuje na několik zajímavých postřehů z jeho tvorby, jako strach z utrpení nebo citové vnímání jedince.¹²⁰

Masaryk a Dostojevskij se zabývali sociální otázkou, náboženstvím a moderní civilizací. Hledají odpověď na otázku lidské odpovědnosti. „(...) Co je a co platí mimo mne? Čeho mám poslouchat? Kdo a co je pánem? Nejsem poslední instancí na světě? Nejsem Bohem? Komu a čemu jsem odpověden? Čemu a komu jiného ne-li sám sobě?“¹²¹ Oba varují před silicím pozitivismem a naturalismem, který se šíří Evropou. Staví se do role obhajitelů víry a ducha, jež musí bojovat o přežití. Z pozitivismu pro oba vyrůstá nihilismus.¹²² V sociálních otázkách jsou oba zastánci ženských práv. Masaryka upoutává jeho zájem a řešení této problematiky.

Dalším společným bojem Dostojevského a Masaryka je kritika římskému katolictví. I když pro každého vyrůstá na jiných základech. Dostojevskij kritizoval katolictví, protože v něm viděl budoucí hrozbu společnosti. Kritizoval pojetí iracionální svobody, kterou slibuje. Římské katolictví si uzpůsobilo Boha k obrazu svému a učinilo

---

¹¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 9. (předmluva)

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008, s. 85.

¹²¹ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Dostojevskij a Masaryk*. 2. vyd. Praha: YMCA-vydavatelské oddělení, 1931, s. 18.

¹²² Tamtéž, s. 19-20.

z náboženství lidskou záležitostí. Dále mu vadí tendence k racionalizaci víry.¹²³ Masaryk sice kritizuje katolictví, ale jen pro jeho snahu stát se autoritářským systémem. Naopak chce náboženství zracionalizovat a učinit člověka jeho centrem.¹²⁴ Masaryk se domnívá, že kritický Dostojevského pohled na západní myšlení je způsoben jeho neschopností vcítit se do západní zbožnosti. Neustále vyzdvihuje záslužnost ruského pravoslaví a to zaslepuje jeho objektivní pohled.

4.6 Nihilistický ateismus

Teismus či ateismus, to byla pro Dostojevského otázka, otázka bytí či nebytí člověka, jednotlivce, ruského národa a lidstva vůbec.¹²⁵

Podle Masaryka je celé Dostojevského dílo provázeno nihilismem¹²⁶, jehož analýzou zakončí *Bratry Karamazovi*. Dostojevskij se zde zabývá ateismem a při psaní se nechává inspirovat evropskou literaturou a myšlenkami Feuerbacha, Schopenhauera nebo Bělinského.¹²⁷ Při zkoumání a ospravedlnění zla ve světě se Dostojevskij přidržuje teologického argumentu. Svým pochopením zla je podobný Leibnizovi. *Bratři Karamazovi* a *Idiot* jsou moderní teodiceí, ve kterých je ateismus analyzován psychologicky a sociologicky.¹²⁸

V díle *Bratři Karamazovi* dochází ke střetu ateismu (Ivan) a teismu hájený Aljošou. Ruský nihilistický ateismus představuje formu skepticismu, který do hloubky zkoumá duši člověka. Člověk uvědomující si sám sebe začne hledat nový světový řád, někdo musí zaujmout místo sesazeného Boha, ve kterého nevěří. Na jeho místo nastoupí člověkobůh. „Nihilistický ateismus vede logicky k vraždě a sebevraždě. Ateistická sebevražda je promyšlená sebevražda nadčlověka. Je jako vražda

---

¹²³ Ruské pravoslaví dává důraz na mystičnost a vnitřní prožitek. Západní křesťanství chce podle Dostojevského vše vypočítat a rozumově zdůvodnit, tuto tendenci odmítá.

¹²⁴ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Dostojevskij a Masaryk*. 2. vyd. Praha: YMCA-vydavatelské oddělení, 1931, s. 41-44.

¹²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 25.

¹²⁶ Ruský nihilismus je Dostojevského synonymem pro ateismus, materialismus a revoluci. Pomocí něj kritizuje římskou církev, která se v důsledku jeví ještě horší než ateismus.

¹²⁷ Vissarion Grigorjevič Bělinckij (1811-1848) byl ruský literární kritik a estetik.

¹²⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 25-26.

protikladem života, satanovou říší smrti, protikladem Boha života. Vražda je nejnížší, sebevražda nejvyšší projev vlastní vůle.¹²⁹

Z pesimismu a potřeby vyjmout se z područí Boha spáchá člověkobůh sebevraždu, aby dokázal svou nezávislost a svobodu. Pro Dostojevského tkví smysl života celého ruského národa v náboženství, tedy v ruském pravoslaví, jenž reprezentuje Krista v jeho nejčistší podobě.

4.7 Rozpor v názorech

Názory Masaryka na Dostojevského se v průběhu života měnily. Nejprve v osmdesátých letech devatenáctého století přijímal jeho myšlenky s velkým nadšením.¹³⁰ Zaujala ho jeho schopnost niterného popsání psychologických stavů člověka. „(...) čteš-li u Kanta o radikálním zlu přirozenosti lidské, neotřeseš se, jako když čteš Dostojevského (...).“¹³¹ Vykoupení všech špatných skutků a životní marnosti nalézají Dostojevského hrdinové v lásce. Masaryk se nechává inspirovat.

Změna v pochopení Dostojevského přichází v devadesátých letech, kdy se Masaryk začíná hlouběji zaobírat kritikou rakouské formy vlády, její církevní a státní theokracie.¹³² Dostojevskij mu začal nevyhovovat v jeho názorech na pokrok civilizace. Oba myslitelé vidí krizi moderního člověka, avšak Masaryk na rozdíl od Dostojevského neodsuzuje moderní civilizaci.¹³³ Liší se i jejich názory na státní zřízení, Masarykovi je blízká republika. „Dostojevskij je pro monarchismus, a dokonce pro absolutistický monarchismus, a proto obhajuje válku a militarismus.“¹³⁴ V ruském člověku Dostojevského, vidí Masaryk šovinistu, který plýtvá životem.¹³⁵ Kritizuje jeho přemrštěnou ideu ruského člověka. „Bojím se každého šovinismu a nevěřím, že člověk,

---

¹²⁹ Tamtéž, s. 24.

¹³⁰ V této době vydává Masaryk rozsáhlý cyklus *Moderní člověk a náboženství* (1896-1898), v němž čerpá nejvíce z Dostojevského myšlenek. Svou hypotézu o sebevražednosti si ověřuje pomocí Dostojevského děl a nalézá shody.

¹³¹ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Dostojevskij a Masaryk*. 2. vyd. Praha: YMCA-vydavatelské oddělení, 1931, s. 9.

¹³² Tamtéž, s. 13.

¹³³ Srovnání kapitola výše Existenciální obraz ....

¹³⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 84.

¹³⁵ Stejný název nese i VIII. kapitola v *Rusko a Evropa*.

který pozoruje a myslí, může dnes ještě považovat svůj národ za jedině vyvolený a vybraný.¹³⁶

Velké rozpory mezi oběma nastávají v otázce civilizačního pokroku. V očích Masaryka je Dostojevskij nepokrokový a jeho myšlenkám chybí vývojovost. Vytýká mu jeho přehnaný mysticismus, který zaslepuje skutečnost postupně se zdokonalující se civilizace. Přesto, že Masaryk nesouhlasí se všemi myšlenkami, tak si je vědom jeho vlivu a výjimečnosti. O Masarykově zájmu svědčí i fakt, že se zasazoval o šíření odkazu Dostojevského v českém prostředí.

---

¹³⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 118.

Závěr

Fjodor Michajlovič Dostojevskij může být právem považován za pre-existencialistu¹³⁷. Svými myšlenkami předjímal existencialismus 20. století a vytvořil pro něj příznivé podmínky. Ať už se jednalo o niterný zájem o člověka a jeho postavení ve světě, či o mezní situace. Člověk je svým vlastním projektem, svobodně se rozhoduje, ale za své činy je plně zodpovědný. Prorocky se negativně vyjadřoval o budoucnosti moderní civilizace. „Neztratil víru v člověka, ztratil jen víru v pokrok přicházející ze Západu.“¹³⁸ Mezi další jeho inspirace, které posloužily pozdějším existenciálním myslitelům, patřila problematika osamocенého, k vnějššímu životu lhostejného člověka z podzemí. Pro pochopení Dostojevského myšlenek je důležité rozpoznat rozdíl mezi chápáním ruské a evropské existenciály, tedy situací ve kterých se lidé nacházejí. Ruským existenciálním momentem je pocit životní marnosti a nekonečně se vlekoucího času. Postavy Dostojevského neděsí smrt, ale banální život, bez smyslu.¹³⁹

Problém možnosti označit Dostojevského jako existencialistu předcházejícího existencialismus 20. století, tkví v samotném existencialismu. Jak jsem uvedla v úvodu, podle Waltera Kaufmanna není existencialismus vyhraněnou filosofií, či školou, ale je to soubor reakcí o vzepření se tradiční filosofii. Kaufmann ve svém díle *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*, označuje Dostojevského jako iniciátora a tvůrce nového hřiště, na kterém se mohl rozehrát zápas existencialismu pozdějšího. Po představení první části *Zápisů z podzemí* jako nejlepší existenciální knihy, co kdy byla napsána, v závěru překvapivě dodá, že nevidí jediný důvod, proč považovat Dostojevského za existencialistu. I když jeho dílo je nezbytné přečíst, pro pochopení dalších existenciálních myslitelů jako je Kierkegaard.¹⁴⁰

---

¹³⁷ Termín pre-existencialista používá Václav Černý v *Prvním sešitě o existencialismu* pro označení Franze Kafky.

¹³⁸ POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968, s. 231.

¹³⁹ Tamtéž, s. 221.

¹⁴⁰ KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975, s. 14.

V lidské krizi se rodí existencialismus Dostojevského, který vždy člověka hájí, ať už se nachází v jakékoliv svízelné situaci. Celým dílem se táhne nit nihilismu, on sám ale v žádném případě nihilistou nebyl. Jako pro silně věřícího, dosáhne člověk spásy v posmrtném životě. Podle Berďajeva není Dostojevského dílo pesimistické, právě naopak.¹⁴¹ Raskolnikov je nakonec spasen láskou k prostitutce Soně. Záblesk řešení a světlých dnů je pro Dostojevského romány typickým.

O významu Dostojevského svědčí i názory filosofů, kteří se jeho myšlenkami nechali inspirovat a ve svých dílech ho zmiňují. Filosofické slovníky a učebnice Dostojevského často označují jako předchůdce či inspirátora existencialismu. Jeho ovlivnění ale dále neřeší. Největší úskalí tkví v interpretaci Dostojevského myšlenek. Každý autor vidí v jeho postavách něco jiného. Někteří jsou si jisti, jakým hrdinou autor promlouvá. Pro Šestova je to úředník ze *Zápisků z podzemí*, naopak pro Camuse je to Ivan Karamazov.

„Existencialismus je rozsáhlou reprízou metod, problematiky a často i závěrů Dostojevského děl.“¹⁴² Existencialismus tedy není záležitostí pouze 20. století a zkušeností člověka s válečnými a poválečnými útrapami. Toto vymezení by bylo vůči Dostojevskému nespravedlivé. Kořeny existencialismu lze proto pozorovat právě v jeho díle.

---

¹⁴¹ BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 143.

¹⁴² ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 74.

Použitá literatura

BERĎAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 8072980203.

BLECHA, Ivan. *Fenomenologie a existencialismus*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-706-7352-4.

BLECHA, Ivan a kolektiv autorů. *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-064-4.

CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0477-X.

ČERNÝ, Václav – KOSEK, Josef. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Běsi*. Praha: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-124-3.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bratři Karamazovi*. Praha: Leda/Rozmluvy, 2009. ISBN 978-80-7335-208-0.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Idiot*. Praha: Levné knihy, 2009. ISBN 978-80-7309-485-0.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. 2. vyd. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1513-6.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor, Michajlovič. *Zápisky z mrtvého domu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.

DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič. *Zápisky z podzemí: Povídka*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství Aloise Srdce, 1919.

GLANC, Tomáš. *Co dodat, co předeslat, předmluva*. In: Dostojevskij, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2007.

- HROMÁDKA, Josef Lukl. *Dostojevskij a Masaryk*. 2. vyd. Praha: YMCA-vydavatelské oddělení, 1931.
- KAUFMANN, Walter. *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. New York: Meridian, 1975. ISBN 0452009308.
- KAUTMAN, František. *F. M. Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1273-7.
- LEONT'JEV, Konstantin Nikolajevič et al. *Velký inkvizitor: nad textem F. M. Dostojevského*. Velehrad: Refugium Velehrad- Roma, 2000. ISBN 8086045293.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Díl 3. Část 2, 3. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996. ISBN 80-901971-7-5.
- MATĚJKA, Marek. *K filosofii existence*. Praha: Magnet-Press, 1995. ISBN 80-85847-39-6.
- MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Život a dílo L. Tolstého a Dostojevského*. Díl I. Praha: B. Kočí, 1920.
- NOVOZÁMSKÁ, Jana. *Existoval existencialismus?: Výzva a ztroskotání Jean- Paula Sartra*. Praha: Filosofia, 1998. ISBN ISBN 80-7007-108-7.
- POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schizmatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968.
- PYTLÍK, Radko. *F. M. Dostojevskij: život a dílo*. Praha: Emporius, 2008. ISBN 80-86346-13-7.
- SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.
- SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Československý spisovatel, 1967.
- SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1965.
- ŠESTOV, Lev Isaakovič. *Kierkegaard a existenciální filosofie: (výbor statí)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-44-5.

THURNER, Reiner- RÖD, Wolfgang- SCHMIDINGER, Heinrich. *Filosofie 19. a 20. století III, Filosofie života a filosofie existence*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-177-9.